

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКА ОРФОГРАФІЧНА, ГРАМАТИЧНА І ЛЕКСИЧНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Оксана Баранівська

Ягеллонський університет

Статтю присвячено явищам міжмовної (українсько-польської) інтерференції на граматичному, лексичному та орфографічному рівнях. Основну увагу зосереджено на лінгвістичних і дидактичних проблемах, що виникають у польськомовній аудиторії.

Ключові слова: мовна норма, мовна помилка, інтерференція, іншомовна аудиторія.

Навчання і вивчення української мови як іноземної в польськомовному середовищі супроводжується низкою граматичних, орфографічних і лексичних проблем, які спричинені міжмовними подібностями. Останні дуже часто можуть створювати для учнів хибне уявлення про „власне подібність”.

У нашій статті візьмемо до уваги різні типи орфографічних, граматичних і лексичних помилок, що їх найчастіше допускають студенти україністичних спеціальностей у Польщі.

„Важка орфографія”

Найбільше труднощів створюють уживання апострофа і м'якого знака (**ь**), оскільки в польській мові немає аналогії і застосувати порівняльний аспект практично неможливо. Особливо це стосується іншомовних слів, на які ці правила правопису теж поширюються, проте маємо багато винятків. Пор.:

б'ються (власне укр.) – *бюро* (запозич.); *п'яний* (укр.) – *пюре* (запозич.) тощо, але *п'ятий* (укр.) – *п'яртнерс* (запозич.).

Часом можливий збіг: коли в польській мові після губних є *i* перед наступним приголосним, тоді в українській мові писатиметься апостроф (якщо слова подібні за вимовою і значенням):

pięć – *п'ять*, *obiekt* – *об'єкт*, *mięta* – *м'ята*.

Проблемним також є написання апострофа після **p** і при збігові кількох приголосних. Наприклад: *морквяний*, *духмяний*, *торф'яний*, *буря*, *подвір'я*, *бур'ян*. Дуже часто натрапляємо на таке написання: *моркв'яний*, *духм'яний*, *торфяний*, *бур'я*, *подвіря*, *бурян*.

Уживання **ь** – одна з найпоширеніших правописних проблем для поляків. Найчастіше це трапляється в таких випадках:

- 1) м'який знак після **л**: *учитель*, *льон*, але *фіалка*. Натомість студенти можуть писати: *учител*, *лон*, *фіалька*. Зазвичай уживають непотрібний м'який знак після **л** перед наступним приголосним: *Наталька* (замість *Наталка*). Це ще викликано тим, що по-польськи власне звучить [НАТАЛ'КА], пишеться *Na-*

talka; спілька (замість *спілка*). Або навпаки, не вживають м'якого знака там, де потрібно, пишучи *сілський* (замість *сільський*), *їдалня* (замість *їдальня*) тощо;

- 2) м'який знак після **н**, особливо це стосується польських відповідників, що містять **с**. Найчастіше це спостерігається в прикметникових суфіксах *-нськ(ий)* та іменникових *-нств(о)*, відповідниками яких у польській мові є *-ńsk(i)*, *-ństw(o)*. Наприклад: *Яблонський* – *Jabłoński*, *спартанський* – *spartański*, *материнство* – *macierzyństwo*. Така подібність призводить до помилок типу *Яблоньський, спартаньський, материньство, громадяньство, селяньство* (у двох останніх прикладах маємо інші відповідники, але це не „перешкоджає” вживати після **н** м'який знак);
- 3) невживання **ь** у прикметникових суфіксах *-ськ-* характерне для орфографії студентів-русистів, які вивчають українську мову як другу східнослов'янську. Цей тип помилок можна пояснити тим, що і польська, і російська мови зберігають тверде *s/c*. Наприклад: пол. *kijowski* – рос. *киевский*, але укр. *київський*. Типова помилка – *київский*;
- 4) плутанина у вживанні *z/x*. Це вже можна назвати орфографічно-графічно-фонетичним типом помилки. Наприклад: *волохий* замість *вологий*, *галат* замість *халат*, *хоріговий* замість *горіховий* та ін. Навіть попри те, що у споріднених словах потрібно дотримуватися „залізного правила”, за яким на місці пол. **ch** пишеться **x**, а не **z**, все одно трапляються ці помилки (див. останній приклад: пол. *orzeczu* – укр. *горіховий*). Часом „нерозрізнення” *z/x* спричиняє двозначність, наприклад, *голодний* – *холодний* (*голодний рік* – *холодний рік*), а також *вихідний* – *вигідний*, хоча розрізнявальну функцію тут виконує й наголос. У цьому випадку (*голодний* – *холодний*) правильність/неправильність написання можна визначити тільки за контекстом;
- 5) написання разом, окремо, через дефіс. Це, мабуть, найважча і найпроблемніша ділянка українського правопису не тільки для іноземців, але й для самих українців. Наведемо ті правила правопису, які найчастіше призводять до неправильного написання. Останнє можна пояснити впливом польського правопису:
  - а) написання слів з **нів-** разом або через дефіс. Якщо йдеться про останній спосіб написання, то найбільше проблем створюють власні назви, що розпочинаються на *я, ю, є* (*Ялта, Юрмала, Європа*). В українській мові, згідно з нормами „Українського правопису”, **нів-** з усіма власними назвами слід писати через дефіс: *нів-Ялти, нів-Юрмали, нів-Європи* (як і всі інші власні назви, наприклад, *нів-Києва, нів-Польщі*). Натомість до плутанини призводить інакше написання **нів-** із загальними назвами на *я, ю, є*: тут уживаємо апостроф. Наприклад: *нів'яблука, нів'юрти*. Таким чином, дуже часто можемо натрапити на помилки типу *нів'Європи*. А найчастіше (особливо на початкових етапах) це стосується написання і власних, і загальних назв: **нів-** написане окремо (за аналогією до польської мови), наприклад: *нів метра* (неправ.) – пор. з пол. *pół metra*;

- б) відповідно „впливають” помилки у написанні слів з **напів-** (у польській мові їм теж відповідає *ról*, що пишеться разом з іменниками, прикметниками, прислівниками, дієприслівниками), оскільки в українській вони завжди пишуться разом. Наприклад:
пор. *напіваристократ* – *rólarystokrata*;
напівгіркий – *rólgorzki*;
напівтихо – *rólgorzki*;
напівлежачи – *rólleżąc*;
- 6) написання великої і малої літери:
написання назв національностей чи представників різних частин світу різняться в обох мовах, наприклад: *Polak* – *поляк*, *Ukrainiec* – *українець*, *Europejczyk* – *європеєць*;
назви свят: *Nowy Rok* – *Новий рік*;
географічні назви: *Morze Bałtyckie* – *Балтійське море*;
назви міністерств: *Ministerstwo Spraw Zagranicznych* – *Міністерство закордонних справ*;
- 7) написання **якнай-** у формах ступенювання прикметників і прислівників. У польській мові пишемо окремо (*jak naj*), в українській – разом. Наприклад: *jak najwyższy* – *якнайвищий*, *jak najwięcej* – *якнайбільше*;
- 8) написання заперечної частки **не** разом або окремо з різними частинами мови. Зазвичай суттєвих відмінностей не спостерігається. Найбільш поширена помилка – це написання *не має* і *немає* (для української мови характерні два способи написання, залежно від контексту, натомість у польській завжди пишемо окремо);
- 9) написання **і** після **к** в кінці слова (іменники жіночого роду – в називному відмінку множини і в родовому однини; прикметники чоловічого роду в називному відмінку однини). Наприклад: Н. мн. *акторкі* (замість *акторки*), Род. одн. *книжкі* (замість *книжки*); Н. одн. *українській* (не плутати з прикметниками жіночого роду в давальному відмінку однини, напр., *українській*), замість *український*. Пояснюють цей тип помилки впливом польської мови, де після **к** завжди уживається **і**.

Граматична інтерференція спостерігається на трьох рівнях – морфологічному, синтаксичному і словотвірному.

Найпоширеніші типи **морфологічних** помилок, які допускають поляки, – це:

- 1) відмінювання іменників, що в польській мові закінчуються на *-um* (в українській маємо частковий збіг: *muzeum* – *музей*, *album* – *альбом*, *technikum* – *технікум*, *forum* – *форум*). Найчастіше студенти кваліфікують ці іменники як невідмінювані;
- 2) відмінності в однині і множині:
пор. пол. *debata*, *kadra* – укр. *дебати*, *кадри*. Таким чином, високу частоту має уживання *дебата*, *кадра*;
- 3) різниці в роді: пор. пол. *system*, *program*, *schemat* – укр. *система*, *програма*, *схема*. Отже, нерідко українські іменники вживаються в чоловічому роді.

- 4) творення аналітичної форми майбутнього часу. Під впливом польської мови, якій властиві і *będę mówić*, і *będę mówił*, виникають такі самі і в українській: *буду говорити* і *буду говорити*. Другий варіант, що є неправильним утворенням, часто можна зауважити в мовленні українців, які народилися в Польщі.
- 5) закінчення прикметників жіночого і середнього родів множини у називному відмінку. Виявляємо помилки такого характеру: під впливом польської мови, для якої характерні чоловічо-особова і нечоловічо-особова форми, розрізняється два закінчення – *-y/-i*, *-e*. Таким чином, закінчення останньої переносять до української флексійної системи. Наприклад:
пол. *znani aktorzy – znane aktorki – znane filmy*;
укр. *відомі актори – відомі акторки – відомі фільми*.
Як неправильні утворення: *відоме акторки, відоме фільми*.
- 6) категорія істот / неістот спричиняє такі помилки: під впливом польської мови перехідне дієслово у сполученні з іменником (у множині) вимагає в останнього або родового, або знахідного відмінка, залежно від того, якого роду чи форми (чоловічо-особової або нечоловічо-особової) є іменник. Якщо чоловічого роду, істота, то маємо родовий відмінок, якщо іншого, ніж чоловічий, і незалежно від того, істота це чи ні, – знахідний. Частково ця категорія пов'язана з синтаксичною – з керуванням. Наприклад:

пол. *widzę studentów – studentki – koty*.
укр. *бачу студентів – студенток – котів*.

Помилки: *бачу студентки – коти*.

- 7) уживання – під впливом польської мови – таких конструкцій, як *trьох мужчин прийшло, двох учнів прочитало* (в польській — *trzech mężczyzn przyszło, dwóch uczniów przeczytało*).
- 8) помилки в системі словотвору – це найчастіше неправильне вживання префіксів або суфіксів. Наприклад:

а) **-ськ- (-зьк-, -цьк-)**. Хоча для польської мови теж характерні ці суфікси, проте натрапляємо на відмінності у їхньому вживанні.

Пор.: укр. *Прага – праський, Франція – французький, Швеція – шведський, Прикарпаття – Прикарпатський, Перемишль – перемишльський*;

пол. *Praga – praski, Francja – francuski, Szwecja – szwedzki,*

Przykaracie (Podkaracie) – przykarpacki, Przemyśl – przemyski.

Помилки: *праський, французський, прикарпацький, перемський*.

б) префікси **пере-, про-**, яким у польській мові відповідає *prze-*. Наприклад, *про-* (*прочитати*) і *пере-* (*перечитати*) дорівнюють пол. *przeczytać*. Тому нерідко польські студенти мають труднощі з правильним вибором українського відповідника, який семантично дорівнював би польському *prze-* (часто виникає плутанина у правильному вживанні префіксів *про-* і *пере-* з дієсловом *жити*: *проживати, переживати*). Типова помилка – *Це сталося тоді, коли ми переживали за межами нашої країни*.

в) до словотворчих помилок (їх теж можна кваліфікувати і як лексичні) належать також уживання типу *музика рокова* замість *рок-музика* (пор. з польською *muzyka ro-*

skowa), пресо́ва конфе́ренція замість прес-конфе́ренція (пор. з пол. *konferencja prasowa*), фотогра́фічний апа́рат замість фотоапа́рат (пор. з пол. *aparatus fotograficzny*).

Синтаксична інтерференція:

1) відмінності у керуванні:

укр. *голосувати* (за кого? *голосувати за Михайленка*) – пол. *głosować* (на кого? *głosować na Myszajlenkę*);

укр. *закохатися* (в кого? в що?) – пол. *zakochać się* (w kim? w czym?);

укр. *підглядати* (за ким? за чим?) – пол. *podglądać* (kogo? co?);

2) місце узгодженого означення відносно означуваного іменника. В українській мові прикметник має чітко усталене місце – він передує іменникові, наприклад: *майбутній час*, а не *час майбутній*. Часто (особливо на початковому рівні) натрапляємо на помилки: прикметник міститься постпозитивно відносно іменника;

3) відмінності у вживанні прийменників:

укр. *брати до уваги* – пол. *brać pod uwagę*;

укр. *за комп'ютером* – пол. *przy komputerze*;

укр. *у мікрофон* – пол. *do mikrofonu*;

4) уживання конструкцій *Поляк чемпіоном світу* (з пропущенням дієслова зв'язки). Пор. з пол. *Polak mistrzem świata*.

5) позиція сполучного слова *який (котрий)* у складнопідрядному реченні з підрядним означальним. Цей тип помилки пояснюється тим, що в польській мові позиція відносного займенника *który* в підрядній частині є чітко усталеною: завжди стоїть на першому місці в підрядному реченні, завжди вказує на останній іменник у головному реченні, часто іменник, логічно наголошений (крім окремих прийменникових сполучень типу *za pomocą których // za których pomocą; w pobliżu którego // w którego pobliżu* і т. д. Якщо в польській мові маємо ... *pieśni, których autorką jest ...*, ... то українською – ...*лісні, авторкою яких є ...*, а не ...*лісні, яких є авторкою ...* В українській мові відносний займенник *який (котрий)* у підрядному реченні, якщо він виступає в ролі підмета (*який (котрий)* у формі називного відмінка), завжди стоятиме на початку підрядної частини; якщо ж у підрядному реченні це сполучне слово є у функції другорядного члена, залежного від іменника або прикметника, то розміщуватиметься після головного слова словосполучення. *Який* у формі родового відмінка, що відноситься до іменника (прикметника) в головному реченні, може розташовуватися після іменника. Наприклад: *Зате зростає прихильність до ямбів, структура яких також зазнає певних змін* [4: 78]. Найпоширеніша помилка – *Зате зростає прихильність до ямбів, яких структура також зазнає певних змін*;

6) пасивні конструкції. Пор.:

пол. *Zapisane przeze mnie zdania; Dzielnica wykupiona przez obcokrajowców*;

укр. *Записані мною речення; Мікрорайон викуплений іноземцями*.

Неправильні (найчастіше вживані): *Записані через мене речення; Мікрорайон викуплений через іноземців*.

- 7) складні речення, що містять *mi, хто, mi, що, всі, хто*. Для української мови характерні саме такі конструкції, які під впливом польської мови студенти трансформують у *mi, kompi, всі, kompi* (польській мові властиві *te, które..., ...ci, którzy..., ...wszyscy, którzy...*). Наприклад: *Wychodził, znowu oświetlony jakimis niewiadomymi reflektorami, z ram obrazu [...] i przerażający w swoim katowskim geście, wszystkim, którzy nań patrzyli* [5: T.2: 226] — *Знову ж таки освітлений якимись незаними прожекторами, він неначе виходив з рами [...] зухвалий і страшний у цій катівській позі, і ліз у вічі всім, хто на нього дивився* [3: 157]. Зазвичай, студенти калькують ці конструкції, таким чином, переклад міг би виглядати як *...ліз у вічі всім, kompi на нього дивилися*;
- 8) уживання підрядних означальних речень на місці польських речень з дієприкметниковими зворотами (в основі з активним дієприкметником на *-ący*) і переклад самих дієприкметників українською мовою. Наприклад: *śpiewający – співаючий; idący – ідучий* замість *той, хто співає, той, хто іде*. Так само в реченні: *Najczęściej jednak witający Ojca Świętego mieszkańcy wołali na zmianę: „Lwów Cię kocha,, „witajemo”, albo „haj żyje Papa”* [6: 45] — *Однак найчастіше всі жителі, які вітали Святішого Отця, вигукували: „Львів Тебе любить”, „вітаємо” або „хай живе Папа”* конструкцію *... witający Ojca Świętego...перекладають як вітаючі Святішого Отця...*
- 9) уживання в підрядних означальних реченнях таких сполучних засобів, як *чий, що його, що її*. Наприклад: *A тим нудьга засідань, крадена брудна любов, принизливий страх перед начальством, чіх примх ніколи не вгадаєш, і холодна зневага до тих, ким ти керуєш* [2: 113]; *Першим Андрієвим відрухом було поскаржитися цьому лагідному й, очевидно, культурному начальникові на ту кривду, що її йому заподіяно щойно* [1: 184];
- 10) сполучники (як сурядні, так і підрядні):
 – уживання сполучника *a* в конструкціях *Між Краковом a Варшавою; Між небом a землею* замість *Між Краковом і Варшавою; Між небом і землею* (пор. з пол. *Między Krakowem a Warszawą; Między niebem a ziemią*);
 – локалізація *як – так* у реченні. Характерна помилка *так – як*.
 Пор.: укр. *Часто ходжу як до театру, так і в кіно (до кінотеатру)*;
 пол. *Chodzę często tak do kina, jak i do teatru*.
 Неправильна конструкція, спричинена українсько-польською інтерференцією:
Часто ходжу так до театру, як і в кіно (до кінотеатру).

Лексична інтерференція стосується:

- 1) кальок: *Європейська Унія* (Unia Europejska) замість *Європейський Союз*, *студент права* (факультету права) (student prawa), замість *студент юридичного факультету*, *деканська відпустка* (urlor dziekański), замість *академічна відпустка*;
- 2) міжмовної омонімії: *докторант* (в українській мові вживається на позначення особи, яка пише докторську дисертацію, тобто *habilitację*) ≠ *doktorant* (у польській мові – особа, яка пише наукову роботу, рівнозначну нашій кандидатській дисертації); *злий – зły* (в польській мові – *поганий*);

лекція (читання навчального предмета викладачем у вищому або середньому навчальному закладі) – *lekcja* (шкільний урок);

- 3) фразеологізмів. Наприклад, *біла ворона* (особа, що вирізняється серед інших своєю поведінкою, поглядами) і *білий крук* – *biały kruk* (rzadkość bibliofilska). Так само у фразеології спостерігається міжмовна значеннева подібність: *вставити свої п'ять копійок* – *wtrącić (wsadzić) swoje trzy grosze*.

Запропоновані приклади вказують на мовну інтерференцію, яка в процесі вивчення української мови створює ряд труднощів для носіїв польської мови. Як впливає з наших спостережень, не тільки лексичне багатство є важливим у вивченні іноземної мови, а також граматики і стилістика, опанування норм яких свідчить про рівень оволодіння мовою.

1. Багрянний І. Сад Гетсиманський. – К., 1992.
2. Загребельний П. Гола душа. – К., 1992.
3. Івашкевич Я. Честь і слава: Роман: У 3 т. / Пер. з пол. О. Медущенко. – К., 1966. – Т. 2.
4. Костенко Н.В. Українське віршування ХХ століття. – К., 1993.
5. Iwaszkiewicz J. Sława i chwała: W 3 t. – Warszawa, 1998. – Т. 2.
6. Przemówienie pożegnalne Jana Pawła II wygłoszone 27 czerwca na lotnisku we Lwowie // Krynica. – 2001. – № 32. – S. 38–48.

UKRAINIAN AND POLISH ORTHOGRAPHIC, GRAMMATIC AND LEXICAL INTERFERENCE IN TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Oksana Baraniw's'ka

Jagiellonian University

The article is dedicated to the phenomena of interlingual (Ukrainian and Polish) interference on grammatical, lexical and orthographic levels. Major attention is paid to the linguistic and didactic problems which arise in the Polish speaking audience.

Key words: language standard, language error, interference, foreign audience.